

Achterhoek is genenbank van inheemse bomen en struiken

De geologische ondergrond van de Achterhoek vormt de basis voor een voor Nederland bijzonder landschap. Een landschap dat zich onderscheidt van alle andere Nederlandse landschappen. Op het gebied van inheemse bomen en struiken is er nog veel te vinden en bewaard gebleven. De Achterhoek is een rijke genenbron.

Het gemengde agrarische gebruik heeft vanaf de vroege Middeleeuwen het landschap in de Achterhoek geboetseerd tot wat het nu nog steeds op vele plaatsen is. Karakteristiek zijn in dit tamelijk gaaf bewaarde cultuurlandschap de 'scholtegoederen', gebieden die hun naam danken aan de boeren, de scholten. Deze boeren hielden in de Middeleeuwen namens de landheer toezicht op de bezittingen en speelden een rol bij de rechtspraak.

Botanische rijkdommen

Zonder overdrijving kunnen we stellen

dat zich op deze plaats de mooiste laaglandbossen van ons land bevinden. De stroomgebieden van de Groenlose Slinge met Ratumse Beek, Willinkbeek en Vennevertlose beek, en de Schipbeek met Bovenslinge, Dambeek, Siepersbeek en Limbeek, bevatten een schat aan botanische rijkdommen die we elders niet zo gauw en zeker niet in zo'n relatief klein gebied zullen aantreffen. De flora heeft een wat continenter karakter door het voorkomen van een aantal typische bosplanten, zoals kleine maagdenpalm, gele dovenetel, heekkruid, slanke sleutelbloem en in de brongebieden de beide goudveelsoorten.

Dat het kleinschalige landschap en de natuur van deze streek nog zo gaaf bewaard is gebleven, is niet helemaal toevallig. Er zijn geen grote ruilverkavelingen geweest en er hebben geen drastische ontwateringen plaatsgevonden. Veel bossen en bosjes zijn bovendien in het bezit van natuurbeschermingsorganisaties.

Onderzoek inheemse soorten

De afgelopen tien jaar is het gebied grotendeels door de auteurs onderzocht op nog aanwezig oorspronkelijk inheemse of autochtone bomen en struiken. Dit

Geologie van ondergrond

Plaatselijk bestaat de ondergrond van het land rond Winterswijk uit vast gesteente en oude Tertiaire afzettingen. Zelfs kalkrijk Triasgesteente komt er plaatselijk aan het oppervlak, gesteente dat dus uit de tijd van de dinosauriërs dateert. En inderdaad zijn hier van deze dieren restanten en pootafdrukken gevonden. Tijdens de voorlaatste

ijstijd kon het landijs de hindernis van vast gesteente niet nemen en bleef het opgestuwde materiaal ten noorden van het gebied rond Winterswijk liggen. In een recenter geologisch verleden is de omgeving van Winterswijk tamelijk sterk omhooggekomen. Dit heeft weer geleid tot de vorming van een plateaulandschap

van meer dan 30, tot zelfs 45 m hoog bij de Duitse grens. Hier en daar is op het plateau keileem achtergelaten en vinden we er fijnzandige en lemige beekafzettingen. Deze wisselende bodemomstandigheden hebben tot gevolg dat er van oudsher een gemengd agrarisch bedrijf is uitgeoefend.

gebeurde in opdracht van het ministerie van LNV en het Geldersch Landschap. Langs de beken treffen we vaak lintvormige bossen aan. Overwegend behoren deze tot het vogelkers-essenbos, het essen-iepenbos, het eiken-haagbeukenbos of het elzenbroekbos. Verder van de beek af, dus hoger en droger, gaan deze typen over in wintereiken-beukenbos of berken-zomereikenbos. De laatste komen verreweg het meeste voor. Op een aantal plaatsen heeft de aanplant van naaldbomen als grove den en fijnspar geleid tot een verarming van de struik- en kruidlaag.

De intimiteit van het landschap rond Winterswijk wordt versterkt door de aanwezigheid van een groot aantal houtwallen en heggen. Ook deze zijn uiterst soortenrijk en herbergen vele zeldzame houtige soorten. In sommige houtwallen groeien, vaak al over beperkte afstanden, vrijwel alle, in dit soort biotopen thuishorende boom- en struiksoorten. Deze hoge soortendiversiteit duidt volgens ons op de al eeuwenlange aanwezigheid van dergelijke lijnvormige elementen.

Ongekende mogelijkheden

Oude bosplaatsen, geriefbosjes en houtwallen langs onvergraven meanderende beken, op leemhoudende, soms kalkhoudende bodems bieden ongekende mogelijkheden voor een groot aantal plantensoorten. Het kalkrijke Trias wordt door het water van de bovenloopjes meegevoerd en benedenstrooms afgezet. We zien er de voor ons land zeldzame en zeer zeldzame autochtone bomen en struiken als wilde appel, wilde peer, winterlinde, zomerlinde, fladderiep, taxus en mispel. Ook treffen we hier geregeld soorten aan die landelijk op

veel plaatsen sterk achteruit zijn gegaan. We bedoelen dan soorten als tweestijlige meidoorn, wintereik, wilde kardinaalsmuts, rode kornoelje, wilde liguster en wegedoorn.

Voor autochtone taxus is het gebied rond Winterswijk de enige bekende groeiplaats in ons land. Ook over de landsgrenzen is de soort bijzonder zeldzaam. In het onderzochte gebied komen plaatselijk vrij grote populaties voor. In het Heksenbos verjongt de tweehuizige taxus zich zelfs volop.

Interessant is verder vooral het gebied rond de kalkgroeven bij Willinks-Weust vanwege het voorkomen van inheemse

rozensoorten als viltroos (*Rosa tomentosa*), hondsrös (*Rosa canina*), egelantier (*Rosa rubiginosa*), heggenroos (*Rosa corymbifera*) en de beklierde heggenroos (*Rosa tomentella*).

Zomer- en winterlinde

Veel bijzondere soorten groeien in het stroomgebied van Willinkbeek en Ratumse Beek, binnen het eiken-haagbeukenbostype en vogelkers-essenbostype. We noemen hier in het bijzonder de twee autochtone lindesoorten. De winterlinde (*Tilia cordata*) is in ons land zeer zeldzaam en is hier en daar slechts →

Foto's: Bert Maes

Zeer zeldzaam is de inheemse winterlinde. Hier en daar is deze linde in de Achterhoek nog te vinden als hakhoutstoof, zoals deze oude stoof bij 't Gossink.

De afwisseling van het landschap is het resultaat van een bijzondere geologische ontstaansgeschiedenis en een eeuwenlang gemengd agrarisch gebruik.

Achterhoek is genenbank van inheemse bomen en struiken

als hakhoutrelict bewaard gebleven. Nog zeldzamer is de zomerlinde (*Tilia platyphyllos*). De autochtoniteit van de zomerlinde in ons land en in de Achterhoek is een punt van discussie. De hier gevonden bomen met karakteristieke, sterk geribde vruchten zijn overigens wel door archeologen voor Nederland vastgesteld. De groeiplaatsen die bij dit onderzoek werden aangetroffen maken bovendien een natuurlijke indruk. Ons inziens is de autochtoniteit van de zomerlinde hier zeer waarschijnlijk.

Zeldzame pionierstruiken

Plaatselijk komen op zandige bodems kruipwilg, geoorde wilg en de hybride tussen beide (*Salix × ambigua*) voor. Deze zeldzaam geworden pionierstruiken zijn op voedselarme bodems en ook wel in wegbermen te vinden. Het zijn karakteristieke soorten van schrale bodems, die overal in het land sterk

achteruit zijn gegaan. Van *Salix × ambigua* zijn maar enkele vindplaatsen in Nederland bekend. Weinigen weten van het bestaan van deze hybride. Je vindt het taxon niet in de bekende flora's of in de Nederlandse Dendrologie van B.K. Boom.

Ook de sterke achteruitgang van de kruipwilg (*Salix repens* subsp. *repens*) heeft veel botanici verrast. Je komt ze bijna niet meer tegen. Het zusje hiervan, die in de duinen voorkomt (*Salix repens* subsp. *dunense*), is in het kustgebied nog wel algemeen, evenals hybridenvormen van beide ondersoorten.

Opvallend zijn de grotere boscomplexen van 't Woold op lemige en fijnzandige bodems, die grotendeels uit het winter-eik-beukenbostype bestaan. De winter-eik komt hier plaatselijk algemeen voor. Uit archieven is bekend dat de eikels tot in de negentiende eeuw ter plaatse of in de omgeving werden geoogst en gebruikt als zaaigoed voor nieuwe aan-

plant. Op die manier bleef eeuwenoud genenmateriaal bewaard in deze streek. Plaatselijk zien we hier ook soorten als tweestijlige meidoorn, taxus en mispel.

Beschermde soorten

Op de zandige en venige bodems met heischrale gras- en heidevegetatie vinden we wilde gagel en jeneverbes. Beide soorten zijn bij de Flora- en faunawet beschermd. Met name wilde gagel en stekelbrem profiteren van de natuurontwikkelingsprojecten die het Geldersch Landschap hier met succes uitvoert. De verrijkte bovenlaag van saaië dennenbossen en maïsakkers worden voorzichtig afgeschaafd, met behoud van het reliëf van het terrein. Hierdoor ontstaan nieuwe mogelijkheden voor natuur, waarbij de oude zaadbank vaak voor verrassingen zorgt. Boomzaden in oude zaadbanken blijken echter niet meer levenskrachtig te zijn. ■

In de omgeving van een niet meer gebruikte spoorbaan bij 't Gossink groeit de kruipwilg. Deze kleine wilgensoort gaat in aantal dramatisch achteruit in ons land.

Bert Maes en Chris Rövekamp

B. Maes heeft een ecologisch adviesburo in Utrecht en is deskundige op het gebied van inheemse bomen en struiken.

C. Rövekamp werkt bij Bronnen Onderzoek en Advies.

